

ANNA VYSTYDOVÁ

František / Francis, návrh kol. / designed ca. 1961, výroba do počátku 90. let / manufactured until the early 1990s, PVC, Gumotex, Břeclav

Tohle byla moje nejmilejší panenka!
This was my favourite doll.

Retromuseum Cheb
3. 11. 2016 – 29. 1. 2017
Vernisáž 2. listopadu v 17.00.

Oblíbené předměty našeho dětství či mládí našich rodičů se v posledních letech stávají módním výstavním i komerčním artiklem. K neatraktivnějším přirozeně patří hračky – od autíček, vláček a stavebnic k plyšákům a panenkám. Mezinárodní ohlas nejen v oblasti užité a účelové tvorby, ale i v obecně uměleckém kontextu získalo dílo Libuše Niklové. Její gumové a umělohmotné hračky, které od padesátých do sedmdesátých let navrhovala pro Gumotex Břeclav a Fatru Napajedla, jsou výtvarně i technologicky inovativní a mimořádné. Nejen na nich se ale ukazuje, že kvalitní hračka čerpá z aktuálních uměleckých trendů i v oblasti volné tvorby a může je i spoluutvářet a zároveň je fenoménem psychologickým a sociologickým. Niklová jako by se pro tvorbu hraček narodila, nebyla však jedinou autorkou moderních hraček. Tvorbou jejich zajímavých soupeřnic v oblasti gumové a plastové hračky se zabývá i autorka její monografie Tereza Bruthansová. Především v počátcích hračkářské tvorby (a ještě o něco dříve) stála Niklové nejbližší Anna Vystydová (*1935), jejíž pozdější už nikoliv hračkářské osudy jsou spojeny s městem Cheb.

Libuše Niklová se s Annou Vystydovou (pod dívčími jmény Kyseláková a Řepková) seznámily a spřátelily v roce 1950, hned v prvním ročníku zlínské – od roku 1949 gottwaldovské – Školy umění, založené v roce 1939 jako součást Baťových závodů, směřující uměleckou výuku podobně jako Bauhaus či některé americké školy k realizaci v uměleckořemeslné a průmyslové výrobě. Po ročním pobytu v ateliéru užité a dekorativní malby přestupuje Anna Vystydová do progresivního oboru tvarování plastických hmot, u jehož zrodu stál i Vincenc Makovský, který v rámci práce ve škole vytvořil také několik návrhů hraček. Tohoto významného sochaře však ve škole již nezastihla. Během studia oceňovala sochařskou výuku Lud'ka Havelky, rozmanitost úkolů (se zadáním návrhu hračky se ve škole setkává pouze jedenkrát), práci s různými materiály i lekce dílenského mistra Františka Juřeny, pracujícího pro napajedelskou Fatru. Spolužáci z ročníku postupně zkoušejí i práci v jiných ateliérech, takže s Libuší Niklovou zůstanou nakonec v ročníku samy. V oboru tvarování plastických hmot se seznámí ale i se svým budoucím manželem a později architektem Lud'kem Vystydem. Po

„Obrázek nám poslala Janička Pillerová z Čelákovic s ujištěním, že má naše ‚miminko‘ ze všech hraček nejraději.“ / “We received the photograph from little Jana Pillerová from Čelákovice, who assured us that our ‘baby’ is still her favourite toy.”

Děvčátko s Františkem Anny Vystydové / A little girl with Anna Vystydová's Francis doll. *Jasný cíl*, podnikové noviny n. p. Fatra, provozovny Břeclav / Fatra company newspaper, Břeclav plant. 22. 12. 1962.

Ruční domalování detailů hraček z PVC / Finishing touches on PVC toys by hand, foto / photograph by the Moravian Provincial Archives in Brno

v dílně ručně domalovávají latexovými barvami dělnice podobně lidovým malířkám.

Doposud vyrábění pryžoví námořníčci či dámy s košíčky květin se vyznačují popisností – jsou nasládlou karikaturou dospělých, podobně porcelánovým figurkám pro okrasu domácích vitrín. Koncepte mladých návrhárek je výrazně jiná. Ze školy chápou specifika materiálu a jeho vliv na design – i proto formy hraček zjednodušují. Pojetí hračky tu znovu, podobně jako v bauhausovské hračce (Alma Buschner, Eberhard Schrammen, Ludwig Hirschfeld-Mack) či české meziválečné moderní hračce (Minka Podhajská, V. H. Brunner, Jaroslav Benda, Václav Špála a hlavně Ladislav Sutnar), odpovídá poznatkům moderní dětské psychologie zdůrazňující inspirativní funkci hračky, variabilitu, odlišnost dětského a dospělého světa.

Výtvarně odpovídá abstrahované pojetí panenek či zvířátek vývoji předválečné i současné sochařské tvorby (např. Jean Arp, Constantin Brancusi, Henry Moore) či u nás dílům Hany Wichterlové, Vincence Makovského, později Vincence Vinglera i užité i volné tvorbě například už zmiňovaného Zdeňka Kováře. Tak jako v přicházejícím bruselském stylu či internacionální moderně tvary a formy avantgardního sochařství a malby ovládají nyní návrhy velkosériových produktů – nábytku, textilu, průmyslového zboží i hraček. Tradiční materiály nově nahrazují čerstvě vyvíjené plastické hmoty přinášející novou škálu jasných barev.

Na rozdíl od meziválečných hraček i propagované folklorně inspirované produkce ze dřeva a textilitních materiálů umožňují plasty standardizaci a masovost výroby produktů. Splňují podmínky hygienické nároky, lehkosti a skladnosti odpovídající nárokům na ekonomiku výroby a nízkou cenou na dostupnost a demokratičnost výrobku. Typizované hračky (jako například panenka František Anny Vystydové, navržené 1961 a vyráběné do počátku

dvou letech se škola – nyní pod názvem Státní uměleckoprůmyslová škola Zdeňka Nejedlého – přesunula do Uherského Hradiště. Přes tradiční vztahy školy k modernímu a avantgardnímu umění a skvěle vybavenou knihovnu se studenti s moderním, natož současným uměním nemají šanci seznámovali. Vedle socialistickorealistickej šablony je vrcholem dobrodružství kradmé seznamování se s díly impresionistů a tajné domluvy s knihovnicí o možnosti nahlédnout do fondů. Kromě návštěv brněnských či pražských výstav, které se velkou pestrostí v počátku 50. let nevyznačovaly, je pro studenty ateliéru tvarování plastických hmot inspirativní především prostředí paralelního Kovářova ateliéru tvarování strojů a nástrojů. Zde vznikají progresivní návrhy výrobků inspirované jak předválečnou sochařskou abstrakcí, tak podložené ergonomickým zkoumáním. Střední uměleckoprůmyslovou školu Vystydová zakončila maturitou v roce 1954.

Přes zaujetí praktickými úkoly pošilává stále po volné tvorbě, a dokonce úspěšně absoluuje přijímací zkoušky ke Karlu Svolinskému na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou, na niž však z existenčních důvodů nenastupuje. Nakonec přijímá pracovní nabídku v oboru navrhování hraček nejprve krátce v podniku Vulkan v Dolních Kralovicích (vytváří návrhy malých máčkových hraček) a od roku 1956 v břeclavském závodě Gumotex. Ten vznikl v roce 1950 původně jako pobočný závod národního podniku Fatra Napajedla, v letech 1952–1958 působil samostatně, po etapě opětovné příslušnosti k Fatře (1958–1965) se začleňuje do koncernu Československých závodů gumárenských a plastikářských. V podniku neexistuje návrhářské oddělení a význam designu výrobků vedení chápe jen velmi mlhavě. Vedle návrhů hraček pracují autorky i na technickém řešení výrobních forem, vymýšlejí modely, připravují technickou dokumentaci, vymýšlejí způsob balení. Návrh není chápán jako odborné autorské dílo zásadní pro úspěch produktu. Přesto mají mladé návrhářky jistou volnost v tvorbě témat a forem, které pak k výrobě vybírá výtvarná rada podniku. Postupně navrhuji hračky z lisované a pěnové pryže, později technologicky vyspělejší formy z vyfukovaného a odlévaného PVC, které už na rozdíl od předchozích nevznikají ze dvou částí, a nemají tudíž výrazný boční šev. Detaily (oči, ústa i dekory) před vulkanizací figurkám

90. let) dělají shodně společnost desetitisícům malých mamek ve všech koutech republiky.

Pro Gumotex navrhovala Vystydová stylizované postavičky dívek (například Liba, kol. 1957, Holčička, 1957, Libuška, 1958–60), chlapců (Kluk, 1957, Bňáček, 1959 – varianta upomínkového předmětu brněnských veletrhů, Hokejista, 1958) a zvířátek, k nimž se inspirovala i návštěvami zoologické zahrady (Žába a myš, 1956, Tygřík, 1957, Lev, 1958, Kočka, 1958, Liška, kol. 1959, Pes, kol. 1960, Ovečka, 1961). K nejuspěšnějším a nejdéle vyráběným patří vedle Františka i panenka vzniklá pro celostátní soutěž na návrh panenky vypsané podnikem Gumotex v roce 1963 a vyráběná více než dvacet let. Ne všechny hračky, jako například panenka vzniklá pro soutěž v roce 1963, však byly nakonec výrobou realizovány.

V roce 1962 se život Anny Vystydové mění. Její muž přijímá pracovní nabídku spojenou s bydlením na druhém konci republiky. Vystydovi odjíždějí do Chebu, narodil se první syn. Vedle rodinných povinností ještě po několik let s Gumotexem spolupracuje na dálku a snaží se v dopisech a během prázdnin udržovat přátelství s Libuší Niklovou. Krátce spolupracuje i s dalšími podniky zabývajícími se výrobou hraček – pro Družstvo invalidů v Plzni navrhuje stylizovanou rybu, želvu, kočku, mušli a květinu (1964) vyráběné z prošívané polyuretanové pěnovky, pro pražské družstvo Směr několik drobných plastových postaviček. Kontakty s výrobními podniky postupně vysychají a Anna Vystydová nalézá novou náplň ve vlastní volné malířské a plastické tvorbě a zároveň v dlouholeté pedagogické činnosti v chebské Lidové škole umění. Jméno Anna Vystydová dnes zní povědomě i pouze českému okruhu příznivců umění, její panenka, miminka a zvířátka ale zásadním způsobem rozvíjely fantazii a emoce mnohých z nás.

Daniela Kramerová

Vývojový tým Gumotexu (první zprava Anna Vystydová, druhá zprava Libuše Niklová) / Toy development team in Gumotex (Anna Vystydová is first on the right, Libuše Niklová second on the right). *Jasný cíl*, podnikové noviny n. p. Fatra, provozovny Břeclav / Fatra company newspaper, Břeclav plant. 31. 12. 1958.

Designer Libuše Niklová has recently won international recognition in both toy design and art in general. Anna Vystydová (* 1935), who spent much of her career in Cheb, was close to Niklová especially in the early years of her toy design.

Libuše Niklová and Anna Vystydová (maiden names – Kyseláková and Řepková, respectively) got to know each other and became friends in 1950, during the first year of their study at the Art School in Zlín (Gottwaldov, from 1949), established in 1939 as part of the Baťa Works. The moulding of plastics, a progressive discipline whose beginnings were associated with Vincenc Makovský among other artists, provided students with basic training in sculpture and gave them a chance to gain practical experience with plastics while working on different types of challenging tasks.

After graduation, Anna Vystydová accepted a job in toy design, first working for Vulkán in Dolní Královice for a short period of time, and from 1956 for Gumotex in Břeclav. In addition to toy design, she also worked on technical solutions for production moulds, designed models, prepared technical documents and devised packaging methods. She designed toys from pressed and foam rubber, later moving on to technologically more advanced forms from blown and cast PVC. The young designers' concepts are markedly different from the descriptive, even kitsch toys produced at the time. Their education acquainted them with the material's specific characteristics, which had an effect on design calling for the simplification of the toy form. The concept of what makes up a toy, similarly to Bauhaus and Czech interwar toys, began to reflect the findings of modern children psychology, which emphasized the inspirational role of a toy, its variability, and the differences between the world of children and adults. The plastics used allowed for standardization and a mass production. They complied with modern hygienic requirements, their lightweight and compactness met the demands on the economy of production and low price, on availability and democratic nature of the product. Standardized toys (such as Anna Vystydová's Francis, the Baby Doll, designed in 1961, in production until the early 1990s) have been companions to tens of thousands little mothers around the country. In addition to the

Francis doll, another doll designed as part of the nation-wide competition announced by Gumotex in 1963 and in production for more than twenty years was among the most successful and longest-produced toys.

Anna Vystydová's life changed in 1962. Her husband accepted a job, along with a flat, at the other end of the country – in Cheb. Taking care of her family, she cooperated with Gumotex for several years and designed toys also for other companies (Družstvo invalidů in Plzeň and the Směr Cooperative in Prague). Gradually, however, she found a new calling in painting and sculpture, while also working as a teacher in the People's Art School in Cheb for many years.

Although Anna Vystydová's name is nowadays known only to the Cheb-based circle of art lovers, her dolls, baby dolls and toy animals significantly contributed to the development of imagination and emotions of many of us.

Daniela Kramerová

Návrhy hraček / Toy designs, kol. / ca. 1958, pěnová pryž / foam rubber, nerealizováno / never manufactured

Sova / Owl, 1960, pěnová pryž / foam rubber, Gumotex, Břeclav

Ovečka s otáčecí hlavou / Sheep with a turnable head, kol. / ca. 1961, odlévané PVC / cast PVC

Panenka / Doll, výroba od / produced from 1963, odlévané PVC / cast PVC

Soutěžní návrh panenky / Doll, a competition design, kol. / ca. 1963, PVC

Kluk / Boy, 1957, vyfukovaná pryž / blown rubber, Gumotex, Břeclav

Hokejista / Hockey player, kol. / ca. 1958, vyfukovaná pryž / blown rubber, nerealizováno / never manufactured

ANNA VYSTYDOVÁ

Tohle byla moje nejmilejší panenka!

Retromuseum / Nad schody

3. listopadu 2016 – 29. ledna 2017

Autorka výstavy: Daniela Kramerová

Otevírací doba: út–ne, 10.00–17.00

Retromuseum Cheb, pobočka Galerie výtvarného umění v Chebu
náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 17, Cheb

T: +420 731 669 912, www.retromuseum.cz

Galerie výtvarného umění v Chebu
příspěvková organizace Karlovarského kraje
náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 16, 350 02 Cheb
T: +420 354 422 450, info@gavu.cz, www.gavu.cz

GAVUCHEB Retromuseum

Výstavní program GAVU Cheb je podpořen z grantového programu MK ČR.

V roce 2016 vydala Galerie výtvarného umění v Chebu. Text Daniela Kramerová, grafika Kolář & Kutálek, tisk Dragon Press, s. r. o., náklad 1000 ks.